

ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΝΤΑΕΤΗΡΙΣ

ΘΕΟΦΙΛΟΥ ΒΟΡΕΑ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΙΣ : "ΠΥΡΣΟΥ", Α. Ε.
1940

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

ΘΕΟΦΙΛΟΣ ΒΟΡΕΑΣ

ὑπὸ

Γ. Θ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ

Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

1. Ο ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Μαθητῆς τοῦ Θεοφίλου Βορέα ἐπὶ ἑπταετίαν καὶ συνεργάτης ἔπειτα ἐπὶ πενταετίαν ἐν τῷ Ψυχολογικῷ Ἐργαστηρίῳ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν χαίρω εἰς ὑπερβολήν, διότι μοι παρέχεται ἡ εὐκαιρία νὰ σκιαγραφήσω ἐνταῦθα τὸν πένταθλον τοῦτον τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς διανοήσεως καὶ ἐκφράσω τὸν θαυμασμόν μου καὶ τὴν βαθεϊάν μου εὐγνωμοσύνην πρὸς τὸν προσφιλέστατον Διδάσκαλον, οὗτινος ὁ βίος καὶ τὸ ἔργον θὰ παραμείνωσιν ἐς αἰεὶ παράδειγμα πρὸς μίμησιν καὶ ἐμπνευσιν καὶ φρονηματισμόν καὶ ἀνάτασιν ψυχικὴν τῶν Ἑλλήνων, ἰδιαίτατα ἐκείνων, οἵτινες τὸν θειότατον τῶν ἐν εἰρήνῃ ἀγῶνων ἔθηκαν ὑπέρτατον αὐτῶν σκοπόν.

Ὁ Θεόφιλος Βορέας, ἐγεννήθη ἐν Ἀμαρουσίῳ, τῷ προαστίῳ τῶν Ἀθηνῶν, τῇ 16ῃ Δεκεμβρίου 1873. Ὁ πατὴρ αὐτοῦ Γεώργιος Βορέας εἶλκε τὸ γένος ἐξ Ἀργους, ἡ δὲ μήτηρ Φανὴ ἐξ Ἀμαρουσίου καταγομένη ἦτο θυγάτηρ τοῦ Ἰωάννου Μπούρδη, ἀγωνιστοῦ, ὅστις καὶ ἐν τῇ Ἀκροπόλει καὶ ἀλλαχοῦ ἐπολέμησε καὶ ἄλλως μετέσχε τοῦ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας μεγάλου ἀγῶνος (').

Τὰ στοιχειώδη μαθήματα διήκουσεν ὁ Βορέας ἐν τῇ γενετείῳ, συνεπλήρωσε δὲ τὰς ἐγκυκλίους σπουδὰς ἐν τῇ Ριζαρείῳ Σχολῇ. Ἐν τῇ Σχολῇ ταύτῃ, ἣτις ἐξέθρεψε πλείστους τῶν ἀνδρῶν τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος τῶν διαπρεψάντων ἐν τῇ ἐπιστήμῃ καὶ τῇ παιδείᾳ, ἤκμαζε δὲ τότε εἴπερ ποτὲ ὑπὸ διευθυντὴν τὸν ἀείμνηστον Ἰωάννην Ἀργυριάδην, πᾶσαν ἀνεσιν ἔχων κατέθηκεν ὁ Βορέας τὰς εὐρείας βάσεις τῶν ἔπειτα σπουδῶν του. Τῶν Ἑλλήνων καὶ Ρωμαίων συγγραφέων ἡ μελέτη ὑπῆρξε δι' αὐτὸν ἐνταῦθα τὸ πρῶτον ἀσχόλημα. Ἐπειτα ἡ περὶ τὰς γλώσσας τὰς νεωτέρας καὶ τὰς φιλολογίας διατριβή. Ἄλλ' οὐχὶ ὀλιγώτερος ἦτο ὁ ἔρως αὐτοῦ πρὸς τὰ φυσικὰ καὶ τὰ μαθηματικά.

(') Πρὸβλ. Θεοφίλου Βορέα, Ἐπιτύμβια ἐπιγράμματα, ἐν Ἀναλέκτοις, 1, 1937, σελ. 821.

Ὁ πρὸς τὰ μαθήματα ταῦτα ἔρως ἤγαγε μάλιστα αὐτὸν μετὰ τὸ πέρας τῶν ἐν τῇ Ριζαρείῳ Σχολῇ σπουδῶν εἰς τὸ Ἀστεροσκοπεῖον Ἀθηνῶν, ὅπου διορίσθη πρῶτος βοηθὸς τοῦ ἀειμνήστου Δημητρίου Αἰγινήτου καὶ μετὰ μεγάλου ἐνθουσιασμοῦ κατήρτισε μετ' ἐκείνου τὸν νέον μετεωρολογικὸν σταθμὸν τοῦ Ἰδρυμάτος καὶ ἀφιερῶθη εἰς τὴν διεξαγωγὴν τῶν ἀνατεθεισῶν εἰς αὐτὸν μετεωρολογικῶν καὶ ἄλλων παρατηρήσεων.

Ἀλλὰ δὲν ἔμελλεν ὁ Βορέας νὰ παραμελεῖ ἐν τῇ θέσει ταύτῃ. Ἄλλαι σκέψεις περὶ τοῦ μέλλοντος καὶ φίλων ἀνδρῶν προτροπαί, μάλιστα δὲ τοῦ τότε Μητροπολίτου Ἀθηνῶν Γερμανοῦ Καλλιγᾶ, ἔπεισαν αὐτὸν νὰ καταλίπῃ τὰ μαθηματικά καὶ τὴν ἀστρονομίαν καὶ νὰ ἐγγραφῇ εἰς τὴν Θεολογικὴν Σχολήν, ἵνα δυνηθῇ εὐκολώτερον νὰ μεταβῇ εἰς Γερμανίαν καὶ συμπληρώσῃ τὰς μελέτας αὐτοῦ. Ἀλλὰ τὰ θεολογικὰ μαθήματα ἦσαν εἰς αὐτὸν γνώριμα ἐκ τῆς Ριζαρείου Σχολῆς ὅπου ἐδίδιδασκον αὐτοὶ οἱ καθηγηταὶ τοῦ Πανεπιστημίου. Μόνον ἡ Ἑβραϊκὴ γλῶσσα καὶ ἡ Ἑρμηνεία τῆς Π. Λ., ἦτις ἐνέλειε τοῦ ἀγνώστου τὰ μυστήρια καὶ ἔφερεν αὐτὸν εἰς τὸν βίον καὶ τοὺς κόσμους τῆς Ἀνατολῆς, προσέλκυσαν τὴν προσοχὴν του. Ὁ Max Müller, ὁ Rohan καὶ οἱ ἄλλοι μεγάλοι ἄσιανολόγοι τῶν τότε χρόνων, ἐγένοντο ἐνταῦθα οἱ διδάσκαλοι αὐτοῦ. Ἐνθυμοῦνται δὲ πάντες οἱ σύγχρονοι φοιτηταὶ τοῦς θριάμβους, οὓς κατήγεν ὁ Βορέας τότε εἰς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τὰ φροντιστήρια.

Πολὺ μᾶλλον ἐφοίτα ὁ Βορέας εἰς τὴν φιλοσοφικὴν Σχολήν. Ἐν τῇ Σχολῇ ταύτῃ, ὅπως ὁ ἴδιος λέγει, «πλείας τότε ἐπιφανῶν διδασκάλων, ὁ Κόντος, ὁ Σεμιτέλος, ὁ Πανταζίδης, ὁ Γ. Χατζιδάκης, ὁ Βάσης, ὁ Πολίτης, ὁ Λάμπρος, ὁ Καρολίδης καὶ ἄλλοι τοῦ Ἀσωπίου καὶ τοῦ Φιλίππου Ἰωάννου ἄξιοι διαδόχοι προσέβιβάζον τὴν Ἑλληνικὴν ἐπιστήμην καὶ εἰσήγον τοὺς Ἕλληνας εἰς τὸ Πάνθεον τῆς ἀρχαίας σοφίας καὶ ἐπεδείκνυον εἰς ἐνθουσιῶσαν νεότητα τὸ ἀνέσπερον φῶς τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ προέβαλλον εἰς μέμνησιν τὰ θεσπέσια παραδείγματα τῆς πατρῴας ἀρετῆς καὶ παρεσκεύαζον καὶ ἐξέπεμπον εἰς πᾶσαν γωνίαν ἑλληνικὴν τῆς ἐθνικῆς ἀγωγῆς καὶ τῶν ἐθνικῶν ἰδεωδῶν μεγαλογνώμονας ἀποστόλους. Ὁ Κόντος ἐξήγγελλε τότε εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰς γλωσσικὰς παρατηρήσεις του καὶ τοῦ Κοραῖ καὶ τῶν ἄλλων μεγάλων διδασκάλων τοῦ Γένους συνεχίζων τὰ διδύγματα συνίστα τὴν ὀρθὴν χρῆσιν τοῦ νεωτέρου ἐπιστημονικοῦ ἡμῶν λόγου. Ὁ Χατζιδάκης εἰσηγεῖτο τὴν ἀκριβεστέραν μελέτην τῶν νεωτέρων γλωσσικῶν ἰδιομάτων καὶ ὑπεδείκνυε κανόνας περὶ τῆς γραφομένης Ἑλληνικῆς γλώσσης. Ἄλλ' ὅχι μόνον ἡ Φιλοσοφικὴ Σχολή, ἀλλὰ σύνολον τὸ Πανεπιστήμιον ἦτο καὶ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, ὅπως

ὑπῆρξεν ἀπὸ τῆς συστάσεως αὐτοῦ καὶ θὰ εἶναι διὰ παντός τοῦ χρόνου, ἀληθὲς τελεστήριον τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως. Ἐν πάσαις ταῖς Σχολαῖς αὐτοῦ σοφοὶ καὶ μεγαλόφρονες ἄνδρες ὄχι μόνον διὰ τῆς ἐπιστημονικῆς διδασκαλίας κατηύγαζον τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ καὶ μετηρσίουν τὸ φρόνημα τῆς πανεπιστημιακῆς νεότητος καὶ κατηύθυνον αὐτὴν εἰς τὰ μεγάλα ἰδεώδη τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Καὶ συνετόνιζε σύμπαν τὸ Ἑλληνικὸν τὴν ὅλην ἐνέργειαν πρὸς τὰ ὑψηλὰ διδάγματα τῆς Ἑλληνικῆς ἐκείνης ἐστίας. Ἡ χρηστὴ ἑλληνικὴ οἰκογένεια πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος γενναῖα κατέβαλλε τὰ πρῶτα σπέρματα τῶν ἀρετῶν ἢ στοιχειώδους παιδείας τῶν πατρῶν ἐμποροῦμένη ἰδανικῶν καὶ πρὸς τὰ παραδείγματα τῶν προηγμένων λαῶν ἀποβλέπουσα ἐμόρφωνεν ἀνθρώπους ἔχοντας τὰ ἀπαραίτητα κοινωνικὰ ἐφόδια ἢ μέση παιδεία τὸ ἔργον ἐκείνης συμπληροῦσα ἐχάλλεψε χαρακτῆρας καὶ παρεσκευάζε κατὰ τὸ προσῆμον τοὺς μέλλοντας ἐπιστήμονας· διθύραμβοι ἀντήχουν πανταχοῦ ὑπὲρ τῶν μεγάλων ἰδεῶν, πρὸς ἃς ὤφειλε νὰ τείνη τὸ ἔθνος· αἱ σεμναὶ Μοῦσαι τοῦ νέου Ἑλληνικοῦ Παρθασοῦ, εἰς ἃς ἐνετύρα ὁ Ἑλληνισμός, ἠλέκτριζον καὶ ἐδόνουν τὴν ἐθνικὴν ψυχὴν. Τὸ θέατρον συνέτεινεν εἰς τὸν αὐτὸν ὑψηλὸν σκοπὸν, ὡσαύτως δὲ ἡ ἄλλη τέχνη, ἣτις εἰς τὰ δημιουργήματά της τὴν ἰδέαν μόνην ἀπετύπωνε τοῦ καλοῦ, οὐδαμῶς ἀφισταμένη τῆς γνώμης τοῦ Πλάτωνος, καὶ ἦν ἀπὸ τῶν παντοίων ἀκουσμάτων καὶ θεαμάτων τὸ ἀγαθὸν μόνον καὶ τὸ καλὸν πρέπει νὰ ἐκπορεύηται «ὥσπερ αὔρα φέρουσα ἀπὸ χρησιῶν τόπων ὑγίειαν». Οὕτω δὲ ἡ Ἑλλὰς ὅλη, συνεχίζουσα τὴν πρώτην ὀριμὴν, μετ' ἧς ἤρξατο τοῦ ἔργου τῆς ἀνασυντάξεως, καὶ ἀκράδαντον πίστιν ἔχουσα ἐπὶ τὸ μέλλον συνετέλει ὁμοθυμῶς εἰς τὴν δημιουργίαν τοῦ νέου βίου καὶ παρεσκευάζετο κατὰ μικρὸν εἰς τοὺς καλλινίκους ἀγῶνας, οἵτινες, ὅτε ἤλθε τοῦ χρόνου τὸ πλήρωμα, ὑπὸ μεγαλεπήβολον ἔμπνευσιν καὶ μεγαλοπράγμονα ἡγεσίαν ἐδόξασαν αὐτὴν καὶ ἠλευθέρωσαν μέγα μέρος τῆς ἑλληνικῆς πατρίδος.

Ἐντὸς τοιοῦτου περιβάλλοντος, ἐν τῇ μετὰ τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων ἀναστροφῇ, ἐγνώρισεν ἀκριβέστερον τοὺς θησαυροὺς τῶν ἀρχαίων φιλολογιῶν, τὸ ὑπέροχον κίλλος καὶ τὸ ἠθικὸν ὕψος τῆς ἑλληνικῆς ποιήσεως καὶ τῆς ἑλληνικῆς τέχνης καθόλου, τὴν δαμιονίαν δημιουργίαν τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας, τὰλλα προΐόντα τῆς ἑλληνικῆς διανοίας, τὸν πλοῦτον καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὴν χάριν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ ἐθαύμασε τοῦ ἀρχαίου βίου τὴν ἀγλήν καὶ τὸ μεγαλεῖον. Πρὸς δὲ τούτοις ἔμαθε νὰ τιμᾷ κατ' ἀξίαν τὴν νέαν ἡμῶν λογοτεχνίαν καὶ πᾶσας τὰς ἀξιολόγους μορφὰς τῆς νέας ἡμῶν γλώσσης, ἀπὸ τῆς ἀκρι-

βείας καὶ τῆς λειότητος καὶ τῆς μεγαλοπρεπείας τοῦ αὐστηροτέρου ἐπιστημονικοῦ λόγου μέχρι τῆς ἀρελείας καὶ τῆς κομψότητος καὶ τῆς χάριτος τῆς δημοτικῆς Μούσης. Πρὸ πάντων ὅμως ἐντὸς τοῦ περιβιάλλοντος ἐκείνου ἡσθάνθη ἐντονώτατα τὰ ρίγη τοῦ ἐθνικοῦ ἐνθουσιασμοῦ καὶ ὄνειροπόλησε νέαν Ἑλλάδα προκάπιονσαν καὶ ἀμιλλωμένην ἐν τῷ παγκοσμίῳ σταδίῳ τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τέχνης καὶ τῆς κοινωνικῆς ἀρετῆς καὶ μετ' εὐλαβείας ἀπέβλεψεν ἀέλτοτε καὶ τὴν προσήκουσαν ἀπένειμε τιμὴν εἰς πάντας ἐκείνους, ὅσοι καθ' ὁλονδήποτε τρόπον συνετέλων τότε εἰς τὴν ἀνάγειν τοῦ οἰκοδομήματος τοῦ νέου ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ» (1).

Τῷ 1894, εὐθὺς μετὰ τὸ πέρας τῆς φοιτήσεως, ἔλαβεν ὁ Βορέας τὸ πτυχίον τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς, τὸ δ' ἐπόμενον ἔτος ἀνεχώρησεν εἰς Γερμανίαν.

Ἡ Γερμανία ἦτο ἡ χώρα τῶν ὀνείρων του. Ἐν Λιψία, ὅπου κενεὸς ἐσπούδασε, τὰ ἑλληνικὰ καὶ τὰ ρωμαϊκὰ γράμματα, ἐδίδασκον ὁ Ribbeck καὶ ὁ Lipsius καὶ ὁ Wachsmuth, τὴν δὲ φιλοσοφίαν ὁ πολὺς Γουλιέλμος Wundt καὶ ὁ Hoisinger καὶ ὁ Volkelt, ἄλλοι δὲ σοφοὶ τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν γεωγραφίαν καὶ ἄλλας ἐπιστήμας. Ἐν τῇ χορείᾳ τῶν ἀνδρῶν τούτων συνετέλεσεν ὁ Βορέας τὰς μελέτας αὐτοῦ, ἐγένετο δ' ἐνθερμὸς θιασώτης τοῦ Wundt. Ἐκεῖνος ὁπαθήσεν ὁ κατ' ἐξοχὴν διδάσκαλος αὐτοῦ. Καθ' ὅλον τὸν χρόνον τῆς αὐτῆς διαμονῆς του ἤκουσεν ὁ Βορέας πάντα τὰ ὑπ' ἐκείνου διδασκόμενα μαθήματα, εἰργάσθη δ' ἐν τῷ Ψυχολογικῷ Ἐργαστηρίῳ αὐτοῦ καὶ κατὰ τὸ πρότυπον τοῦ Ἐργαστηρίου ἐκείνου ἴδρυσεν ἑπειτα τοῦ ἡμετέρου Πανεπιστημίου τὸ Ἐργαστήριον. Παρὰ τῷ Hoisinger καὶ ἄλλοι ἤκουσαν φιλοσοφικὰ μαθήματα καὶ πρὸ πάντων ἱστορίαν τῆς φιλοσοφίας, παρὰ δὲ τῷ Volkelt Λισθητικὴν, παρηκολούθησε δὲ καὶ τὰ διδύγματα ἄλλων μεγάλων διδασκάλων ἐν ἄλλοις Πανεπιστημίοις τῆς Γερμανίας, μετέσχε δ' εὐδοκιμώτατα τῶν φιλοσοφικῶν ἰσοντιωτηρίων αὐτῶν.

Τῷ 1898 ὑπέβαλεν εἰς τὴν Φιλοσοφικὴν Σχολὴν τῆς Λιψίας τὴν διδακτορικὴν διατριβὴν του *«Περὶ τοῦ δημιουργοῦ ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ τοῦ Πλάτωνος»* (Das weltbildende Prinzip in der platonischen Philosophie) καὶ ὑπέστη τὴν προφορικὴν δοκιμασίαν, τῷ δὲ 1899 ἔλαβε τὸ διδακτορικόν του πτυχίον.

*

Ἡ ὅλη αὕτη τῶν σπουδῶν περίοδος ὑπῆρξε διὰ τὸν Βορέαν τὸ στάδιον ἀριστεῶν καὶ θριάμβων. Ἠρρίστωσεν ἐν τῷ Δημοτικῷ σχο-

(1) Πρακτ. Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, 4, 1929, σελ. 184 κ. ἐξ.

λείω, ἐν τῷ Ἑλληνικῷ σχολείῳ, ἐν τῇ Ριζαρείῳ Σχολῇ, ὅπου καὶ εἰσῆλθε πρωτεύσας ἐν διαγωνισμῷ καὶ διέπρριψε καὶ ἐθαυμάσθη, ἐν τῇ Θεολογικῇ Σχολῇ, ἐν ἣ καὶ ὑποτροφίας ἔτυχεν ἐν διαγωνισμῷ ἀριστεύσας, ἔλαβε δὲ ὑποτροφίαν τοῦ Κράτους κατόπιν διαγωνισμοῦ, ἵνα συνεχίσῃ τὰς ἐν Γερμανίᾳ σπουδὰς, ἠρίστευσε δ' ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ κατὰ τὰς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Λειψίας ἐξετάσεις.

Αἱ δὲ ἀριστεῖαι αὐτῆς καὶ εὐνοίας τῶν διδασκάλων πολλὰς καὶ φιλικὰς εὐθύς ἐξ ἀρχῆς παρεσκεύασαν εἰς αὐτόν. Μετ' εὐλαβείας καὶ εὐγνωμοσύνης ἀκριβῶς ἀναφέρει ὁ Βορέας τὸν πρῶτον αὐτοῦ διδάσκαλον, τὸν ἀσίδμιον Κωνσταντῖνον Κοτζιᾶν, ἄνδρα κατὰ πάντα ἀριστον, καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Γεώργιον Κοτζιᾶν καὶ τοὺς ἄλλους συμπολίτας αὐτοῦ, ὅσοι μετὰ πατρικῆς στοργῆς καὶ εἰς τὰ πρῶτα βήματα παρηκολούθησαν αὐτόν καὶ παρεσκεύασαν τὸ ἐπιστημονικὸν αὐτοῦ πτάδιον καὶ ἔπειτα ἐγένοντο δι' αὐτόν ἀγαθοὶ παραστάται. Μετ' ἴσης δὲ στοργῆς μνημονεύει τοὺς ἐν τῇ Ριζαρείῳ Σχολῇ καθηγητάς, τὸν διευθυντὴν Ἰωάννην Ἀργυριάδην καὶ τὸν Θεοδόσιον Βενιζέλον καὶ τὸν Κωνσταντῖνον Ζησίου καὶ τὸν Βασίλειον Σχινᾶν καὶ τὸν Ἰωάννην Μεσολωρᾶν καὶ τὸν Ἀναστάσιον Δ. Κυριακὸν καὶ τοὺς ἄλλους, ὅσοι διὰ τῶν μυρίων ἐπαίνων, δι' ὧν περιέβαλλον αὐτόν, ἐνίσχυνον ἐν τῇ πνευματικῇ σταδιοδρομίᾳ⁽¹⁾.

Καὶ τοῦ Μητροπολίτου δὲ Γερμανοῦ Καλλιγᾶ καὶ τοῦ Ἀθανασίου Εὐταξίου καὶ τοῦ Ἀγγέλου Βλάχου καὶ ἄλλων πολλῶν τὴν πολυτιμον φιλίαν διὰ τῶν ἀριστειῶν αὐτοῦ προσείλκυσε ὁ Βορέας. Ζωηροτάτην ἔχει ἐν τῇ μνήμῃ τὴν στιγμὴν, καθ' ἣν ὁ Μητροπολίτης Ἀθηνῶν Γερμανὸς Καλλιγᾶς εἰς τὰς ἀπολυτηρίους ἐξετάσεις τῆς Ριζαρείου Σχολῆς θαυμάσας αὐτόν καὶ ἄλλως ἐτίμησε, συνέστησε δὲ χάριν αὐτοῦ τότε βραβεῖον ἐκ 500 δραχμῶν, ὅπερ ἔμελλον νὰ λαμβάνωσι καὶ οἱ ἔπειτα κατὰ τὰς ἀπολυτηρίους ἐξετάσεις ἀριστεύοντες τρόφιμοι τῆς Σχολῆς. Καὶ τὸν ἀείμνηστον Ἀθανάσιον Εὐταξίαν κατὰ τὰς ἰδίας ἐξετάσεις ἐγνώρισεν ὁ Βορέας. Τὸν δὲ Ἀγγελὸν Βλάχον ὑπουργὸν τῆς Παιδείας ἐγνώρισε τὸ πρῶτον μετὰ τὸ πέρασ τῶν θεολογικῶν σπουδῶν, ὅτε ἐν τῷ προκηρυχθέντι διαγωνισμῷ, ἀποχωρησάντων πάντων τῶν ἄλλων ὑποψηφίων, ἔλαβεν ἀκοντιέ, ὡς ἐλέχθη, τὴν ὑποτροφίαν, δι' ἣς ἔμελλε νὰ σπουδάσῃ ἐν Γερμανίᾳ.

Ἐκ τῶν ἐν τῷ ἡμετέρῳ Πανεπιστημίῳ καθηγητῶν, ὧν ἤκουσε, τοῦ Κωνσταντῖνου Κόντου μάλιστα γεραίρει ὁ Βορέας τὴν μνήμην,

(1) Παράβαλε ὅσα περὶ τῶν διδασκάλων του ἐκαίνων εἶπεν ὁ Βορέας ἐν ἑβδομηκονταπενταετηρίδι Ριζαρείου Σχολῆς, 1920.-- Ἀνάλεκτα, 2, 1989, σελ. 177.

τοῦ ἐπικρανεστάτου φιλολόγου, οὗτινος ἐθαύμασε τὴν εὐρυμάθειαν καὶ τὴν ἀγχίνοϊαν καὶ τὴν ἐπιστημονικὴν μέθοδον, ἔτι δὲ τοῦ Σπυρίδωνος Βάση, φιλολόγου κρατίστου καὶ χρηστοτάτου ἀνδρός, καὶ τοῦ Σπυρίδωνος Λάμπρου καὶ τοῦ ἀοιδίμου Μαργαρίτου Εὐαγγελίδου. Καὶ τῶν ἐν τῇ Θεολογικῇ Σχολῇ διδασκάλων αὐτοῦ τιμᾷ τὴν μνήμην, μάλιστα δὲ τοῦ Ζήκου Ρώση καὶ τοῦ Ἑμμανουὴλ Ζολιώτα καὶ τοῦ Παναγιώτου Παυλίδου, ὅστις ἐνθους θαυμαστής αὐτοῦ γενόμενος, ἐπειδὴ ἠθύνθησε καὶ προέβλεπε τὸ τέλος τοῦ βίου, συνέστησεν εἰς τὴν Θεολογικὴν Σχολὴν νὰ προτείνῃ τὸν Βορέαν καθηγητὴν τῶν μαθημάτων του εὐθὺς μετὰ τὸ πέρας τῶν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ σπουδῶν του.

Μετ' αἰκίας δ' εὐλαβείας ἀναμνησκαται καὶ τῶν ἐν Γερμανίᾳ διδασκάλων του ὁ Βορέας, μάλιστα δὲ τοῦ Wundt καὶ τοῦ Heineke καὶ τοῦ Volkelt, οἵτινες καὶ δι' ἑξαιρέτου φιλίας περιέβαλον αὐτὸν καὶ στάδιον ἐπιστημονικῶν ἠθέλησαν νὰ παρασκευάσωσιν εἰς αὐτὸν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Λιψίας.

Τοῦ διδακτικοῦ ἔργου ἠρξάτο ὁ Βορέας ὡς ὑφηγητῆς ἐν τῇ Θεολογικῇ Σχολῇ, εὐθὺς ὡς ἐπέστρεψεν ἐκ Γερμανίας, τῷ 1899. Καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν Θεολογικὴν Σχολὴν πεισθεὶς εἰς τὸν Ἀθανάσιον Εὐταξίαν, ὅστις ὑπουργὸς ὢν τῆς Παιδείας ἠθέληεν εὐθὺς τότε νὰ διορίσῃ αὐτὸν καθηγητὴν τῆς Σχολῆς ταύτης. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ἀφωσιώθη πάλιν εἰς τὰς φιλοσοφικὰς του μελέτας. Τῷ 1900 διορίσθη διευθυντῆς τοῦ ἐν Πελοποννήσῳ Λιδασκαλείου, ὅπερ διηύθυνε μετὰ κλέους. Τῷ 1905 μετετέθη εἰς τὸ Μαρίαςλειον Λιδασκαλεῖον, ὅπου ἐδίδαξε τὰ ἑλληνικὰ γράμματα μέχρι τοῦ 1912, ὅτε διορίσθη καθηγητῆς τῆς φιλοσοφίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν, ἐνθα μέχρι σήμερον μυσταγωγεῖ εἰς τὰ ἄδυτα τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς φιλοσοφίας τὴν Ἑλληνίδι νεότητα, τοὺς φοιτητὰς τῆς Φιλοσοφικῆς καὶ τῆς Θεολογικῆς καὶ τῆς Νομικῆς Σχολῆς καὶ ὅσοι ἄλλοι κατακλύζοντες τὴν αἴθουσαν τῆς διδασκαλίας του ἀντλοῦσι παρ' αὐτοῦ τὴν φιλοσοφικὴν γνῶσιν.

*

Παραλλήλως πρὸς τὰς μελέτας ἐχώρησε καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ καὶ συγγραφικὴ δρασίς τοῦ Θεοφίλου Βορέα. Ταύτης δὲ τῆς δράσεως τηλαυγὲς πρόσωπον ἐτέθη ἡ πρώτη διατριβὴ αὐτοῦ «Περὶ τοῦ δημιουργοῦ ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ τοῦ Πλάτωνος», ἣν ὑπέβαλεν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Λιψίας ὡς διδακτορικὴν. Τίνα θέσιν κατέχουσιν αἱ ἰδέαι ἐν τῇ πλατωνικῇ φιλοσοφίᾳ; Τίς δὲ ἡ σχέσις αὐτῶν πρὸς τὸν θεόν; Τὸ πρόβλημα τοῦτο ἐγένετο ὑποκείμενον ἐξετάσεως καὶ ἀμφισβητήσεων πολλῶν ἐκ χρόνου παλαιοτάτου. Δύο δὲ εἶναι ἐν αὐτῷ αἱ ἐπικρατέστεραι

γνώμαι. Κατὰ τὴν πρώτην ὁ Πλάτων δέχεται θεὸν ὡς ἀρχὴν κινουσαν τὸ πᾶν, αἱ δὲ ἰδέαι εἶναι ἢ νοήματα τοῦ θεοῦ ἢ ἀπλᾶ παραδείγματα, καθ' ἃ ὁ θεὸς δημιουργεῖ τὰ αἰσθητά. Κατὰ δὲ τὴν δευτέραν ἐκδοχὴν, ἣς πολλοὺς ἔχει καὶ νῦν θιασώτας, ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ τοῦ Πλάτωνος αἱ ἰδέαι εἶναι ἢ δημιουργὸς ἀρχή, ἀνωτάτη δὲ πασῶν τῶν ἰδεῶν εἶναι ἢ τοῦ ἀγαθοῦ, ὁ δὲ θεὸς συμπίπτει πρὸς τὴν ἰδέαν ταύτην. Καὶ ὑπερεμίχθησε τῆς δευτέρας ταύτης ἐκδοχῆς ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις κατ' ἐξοχὴν ὁ Zeller, ὁ ἐπιφανέστερος τῶν ἐρευνητῶν τῆς ἱστορίας τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας, ὅστις καὶ ἐσπούδασεν εἶπερ τις καὶ ἄλλος νὰ κατοχυρώσῃ αὐτήν.

Τὴν γνώμην ταύτην τοῦ Zeller ἐζήτησε νὰ ἀναιρέσῃ ὁ Βορέας ἐν τῇ εἰρημένῃ διδακτορικῇ διατριβῇ καὶ δέξῃ ὅτι αἱ ἰδέαι ἐκ τῶν γενναῶν ἐννοιῶν προελθοῦσαι δὲν εἶναι ἀρχαὶ δημιουργικαί, ἀλλὰ μόνον παραδείγματα, πρὸς τὰ ὅποια ὁ θεὸς καὶ οἱ ἄνθρωποι ἀποβλέποντες δημιουργοῦσι τὰ ὄντα τοῦ κόσμου, καὶ ἠθικαὶ ἀρχαί, καθ' ἃς ὀφείλουσιν οἱ ἄνθρωποι νὰ ρυθμίζωσι τὸν βίον.

Καὶ μεγίστων ἢ διατριβῇ αὕτη ἔτυχεν ἐγκωμίων ἐν Γερμανίᾳ. Ἡ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Λειπζίας μετὰ εἰσήγησιν τῶν καθηγητῶν Hoitzo καὶ Wundt ἐπήνεσεν αὐτήν καὶ ἐνέκρινεν, ὁ δ' ἐν Βερολίῳ καθηγητῆς Döring καὶ ὁ Gomperz ἐν Βιέννῃ ἔγραψαν εὐμενεστάτας περὶ αὐτῆς κρίσεις. Ὁ Döring ἀναλύων τὴν διατριβὴν ταύτην ἐξῆρε τὴν ἐπιστημονικὴν ἀκρίβειαν καὶ τὴν δξύνοϊαν τοῦ συγγραφέως καὶ τὸ ἀνστηρῶς ἐπιστημονικὸν πνεῦμα (Unter voller Anerkennung der Gründlichkeit, des Scharfsinns und des wissenschaftlichen Ernstes, womit der Verfasser seine Sache führt etc.), ἐπειράθη δὲ νὰ δέξῃ ὅτι ἀμφότεραι αἱ ἐκδοχαί, ἢ τε τοῦ Zeller καὶ ἢ τοῦ Βορέα, εἶναι ὀρθαί (so ergibt sich, dass beide Teile Recht haben; Plato hat beides gelehrt), ἀναφέρονται δὲ μόνον εἰς δύο διαφόρους περιόδους τῆς τοῦ Πλάτωνος φιλοσοφίας⁽¹⁾.

Ἐπαίνων πολλῶν ἀξίαν ἔκρινε τὴν διατριβὴν ταύτην καὶ ὁ H. Gomperz, ὁ διαπρεπὴς φιλόσοφος τῆς Βιέννης, ἐν κρίσει, ἣτις τῷ 1903 κατεχωρίσθη ἐν τῷ περιοδικῷ Zeller-Stein Archiv f. Geschichte der Philosophie. «Ὁ συγγραφεύς», εἶπεν, «εἶναι πολλοῦ ἀξίος, διότι τὰ δυσχερῆ ζητήματα, περὶ ὧν ἐν τῇ πραγματείᾳ ταύτῃ ὁ λόγος, δξέως καὶ ἀπροκαταλήπτως ἐξήγησε καὶ δι' εὐπροσδέκτου ἀνθρώπου παραθέσεως χωρίων εὐχερύτεραν κατέστησε τὴν λύσιν αὐτῶν. Καὶ πρῶτον μὲν περὶ τῶν ἰδεῶν τοῦ Πλάτωνος λόγον ποιούμενος ὑποστηρίζει τὸν χωρισμὸν αὐτῶν

(1) Woehenschrift f. Klass. Philologie, 1890, N° 49, σελ. 1880 κ. ἐξ.

διὰ πλατωνικῶν χωρίων ἀποδεικτικῶν (σελ. 15 κ. ἐξ.). Μετὰ δὲ τοῦτο πολεμεῖ τῇ κρατούσῃ γνώμῃ, καθ' ἣν ὁ Πλάτων τὰς ἰδέας ἐν τῷ Σοφιστῇ μάλιστα δημιουργικὰ αἷτια ὑπολαμβάνει (σελ. 19 κ. ἐξ.). Καὶ τοῦτο πρέπει πάντως νὰ συνομολογήσωμεν αὐτῷ, διὸ ἐν τῷ Σοφιστῇ ὄρος «δύναμις» οὐχὶ ἐνέργειαν ἀλλ' ἱκανότητα δηλοῖ, ὡς παρὰ τῷ Ἀριστοτέλει (σελ. 20). Καὶ ἐν οἷς δὲ λέγει ὁ Βορέας περὶ τοῦ «παντελῶς ὄντος», διὸ δὲν νοεῖ διὰ τούτου ὁ Πλάτων τὸ σύνολον τῶν ἰδεῶν, ἐνδέχεται νὰ ἔχη δίκαιον. Ἐἶναι δ' ἐνταῦθα πάντως λόγου ἀξία καὶ ἡ παρατήρησις αὐτοῦ, καθ' ἣν ἡ ἐν τῷ Σοφιστῇ ἐλεγχομένη θεωρία τῶν «εἰδῶν φίλων» θαυμασιὸν ὄσον συμφωνεῖ πρὸς τὴν ἐν τῷ Τιμαίῳ διότι ἐκ τῆς ἀποδείξεως ταύτης προκύπτει τὸ ζήτημα, μήπως ὁ Σοφιστὴς ἐγγράφη μετὰ τὸν Τιμαίον, ὡς ὑπέλαβεν ἤδη ὁ Wildauer. Ὡσαύτως φαίνεται μοι ὅτι καιώρῃθωσεν ὁ Βορέας νὰ ἀποδείξῃ (σελ. 42), διὸ ἡ ἐν τῷ Φιλήβῳ «αἷτια» δὲν εἶναι αἱ ἰδέαι, ἀλλ' ὁ ἐν τῷ Τιμαίῳ δημιουργός. Ἐἶναι δὲ πρὸς τούτους ἀξιοπολλῆς ἐπιστάσεως καὶ οἱ τρεῖς ἄλλοι παρὰ τῷ Βορέα ταυτισμοὶ (ἄπειρον = ὕλη, πέρας = ἰδέαι, συμμιεγόμενον = τὰ ἐπὶ μέρους ὄντα, σελ. 48). Ἐπειτα δι' ἰσχυρῶν επιχειρημάτων ἀποκρούει ὁ Βορέας τὴν καὶ νῦν εἰ ἀσπαστὴν ἐκδοχὴν τοῦ δημιουργοῦ τοῦ Τιμαίου ὡς ὄλως μυθικοῦ. Συνάγει δὲ ὁ Βορέας τὸ πόρισμα τοῦ πρώτου τούτου τῆς ἐρεῦνης αὐτοῦ μέρους ὡς ἐξῆς (σελ. 53). «Αἱ ἰδέαι οὔτ' ἐν τῷ Σοφιστῇ οὔτ' ἐν τῷ Φαίδωρῳ οὔτ' ἐν τῷ Φιλήβῳ οὔτ' ἐν τῷ Τιμαίῳ εἶναι ἀρχαὶ δημιουργικαί, ἀλλὰ πανταχοῦ εἶναι παραδειγματικαὶ καὶ τεκνικαὶ τῶν γινομένων αἷτια. Ἐν πᾶσι τούτοις τοῖς διαλόγοις εὔρομεν τῶν φυσικῶν ὄντων ἀμέσως μὲν τὴν φύσιν (ψυχὴ τοῦ κόσμου, ἀστέρες), δημιουργόν, ἐμμέσως δὲ ὑπερκόσμιόν τινα φρόνησιν». «ὑπὲρ τῆς ἐκδοχῆς τοῦ συγγραφέως μαρτυροῦσι χωρία τοῦ Πλάτωνος παρατιθέμενα, ἐν οἷς ἡ τοῦ ἀγαθοῦ ἰδέα ἄνευ ἐπιφυλάξεως συγκαταλέγεται εἰς τὰς λοιπὰς ἰδέας καὶ ὀφείλομεν νὰ συμφωνήσωμεν πρὸς τὸν Βορέαν, διὸ τῆς ὅλης τοῦ Πλάτωνος φιλοσοφικῆς θεωρίας λογικὸν ἐπακολούθημα εἶναι, διὸ ἡ τοῦ ἀγαθοῦ ἰδέα εἶναι μόνον τελικὴ αἷτια, δημιουργικὴ δ' αἷτια εἶναι ὁ Θεός» (1).

Παραπλήσια ἐγένοντο αἱ πραγματεῖαι, ὅσας ἐδημοσίευσεν ὁ Βορέας κατὰ τὴν πρώτην περίοδον τῆς ἐν Ἑλλάδι ἐπιστημονικῆς αὐτοῦ σταδιοδρομίας, μέχρι δῆλα δὴ τοῦ 1912, ὅτε ἀνετέθη εἰς αὐτὸν ἡ διδασκαλία τῆς φιλοσοφίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ. Ἐἶναι δὲ τῶν πραγματειῶν τούτων αἱ πρῶται θεολογικοῦ μᾶλλον καὶ φιλολογικοῦ περιεχομένου.

(1) 16, N. F., σελ. 129-131.

Μαρτυρεῖ τὸ «Υπόμνημα εἰς τὸν ἑκατοστὸν τρίτον ψαλμόν», ὅπερ ὑπέβαλεν ὁ Βορέας διατριβὴν ἐπὶ ὑφηγεσίᾳ εἰς τὴν Θεολογικὴν Σχολὴν (1899), καὶ ἡ «Περὶ ἑβραϊκῆς ποιήσεως» μελέτη (1900), ἐν ἣ ἐξήτασε μετὰ πολλῆς πρωτοτυπίας καὶ ἀκριβείας τὰ εἶδη τῆς ποιήσεως ταύτης καὶ τὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν τεχνικὴν κατασκευὴν τῶν ἑβραϊκῶν ποιημάτων ἐν παραβολῇ πρὸς τὰς ποιήσεις ἄλλων λαῶν, μάλιστα δὲ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ῥωμαίων, ἔτι δὲ οἱ πολλαπλοῖ ἐπιστημονικοὶ ἀγῶνες, οὓς διεξήγαγε περὶ τὴν Θεολογικὴν Σχολὴν (¹). Εἰς τὴν ψυχολογίαν ἀνήκει ἡ μελέτη ἡ ἐπιγραφομένη «ἼΙ ψυχικὴ κληρονομικότης καὶ τὸ περιβάλλον ὡς παράγοντες τῆς διανοίας καὶ τοῦ χαρακτῆρος» (1906), ἐν ἣ ἐξετάζονται τὰ φαινόμενα καὶ αἱ αἰτίαι τῆς ψυχικῆς κληρονομικότητος καὶ ἡ ἐπίδρασις τοῦ φυσικοῦ καὶ τοῦ ἠθικοῦ περιβάλλοντος ἐπὶ τὴν διανοητικὴν καὶ ἠθικὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἀνθρώπων. Ἔτι δὲ «ἼΙ Δόξα περὶ τῶν σπλάγγων ὡς ἕδρας τῆς ψυχῆς» (1909), ἐν ἣ ἐορμηνεύεται ἡ γένεσις τῆς ἀρελοῦς δοξασίας, καθ' ἣν τὰ σπλάγγνα εἶναι ἕδρα τῆς ψυχῆς, καὶ «ἼΙ μετεμύχωσις» (1911), συμβολὴ εἰς τὴν κοινωνικὴν ψυχολογίαν πλείστου λόγου ἀξία, ἐν ἣ δεικνύεται πῶς ἐμορφώθη ὁ μῦθος ὁ περὶ τῶν μετενσαρκώσεων καὶ τῶν περιπολήσεων τῆς ψυχῆς, καὶ τὰ «Φιλοσοφικὰ μελετήματα» (²), ἐν οἷς καὶ ἄλλα ζητήματα ἐξήτασεν ὁ Βορέας καὶ φιλοσοφικοὺς καὶ ἄλλους ἐπιστημονικοὺς ὄρους, καὶ «ἼΙ πειραματικὴ παιδαγωγικὴ τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων» (1911), πρὸς δὲ τούτοις ἡ διατριβὴ ἡ «Περὶ τῆς ἕδρας τῆς φιλοσοφίας» (1912) καὶ τὰ «Λογικὰ» (1912), ἐν οἷς ὁ Βορέας ἤλεγξε τοὺς ἐν τῇ Φιλοσοφικῇ Σχολῇ ἀνταγωνιστὰς αὐτοῦ (³).

Διὰ τῶν μελετῶν τούτων καὶ τῆς Θεολογικῆς καὶ τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς διήνοιξεν ὁ Βορέας τὰς πύλας. Τῷ 1907 ἡ Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου ἡμῶν παμνηφεί καὶ μετ' ἐνθουσιασμοῦ προτείνουσα καθηγητὴν τὸν Βορέαν ἔγραψεν ἐν ἄλλοις καὶ ταῦτα. «ἼΙ Θεολογικὴ Σχολὴ ἀπεφάσισεν διοφώνως, ὅπως ἐκφράσῃ τὴν εὐχὴν περὶ συμπληρώσεως τῆς Σχολῆς διὰ τοῦ διορισμοῦ ἐνὸς ἔτι καθηγητοῦ. — Θεωρεῖ δὲ ἡ Σχολὴ ἐπίσης παμνηφεί ἰκανώτατον καὶ καταλληλότατον διὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν μαθημάτων τούτων τὸν ὑφη-

(¹) Πρβλ. Ἐπίκρισιν Ν. Α. Παπαγιαννοπούλου, 1900, καὶ Ἐλεγχον Ν. Α. Παπαγιαννοπούλου, 1908.

(²) Μελετήματα φιλοσοφικὰ Α'. Περὶ τῆς ὑπὸ Γ. Γρατσιαίου μεταφράσεως τῆς τοῦ Guido Villa Εἰσαγωγῆς εἰς τὴν σύγχρονον ψυχολογίαν, ἐν Ἀθηνῶν, 20, 1901, σελ. 608, κ. ἐξ.—Φιλοσοφικὰ μελετήματα Β', 1909.—Φιλοσοφικὰ μελετήματα Γ', ἐν Ἀθηνῶν, 22, 1910, σελ. 848 κ. ἐξ.

(³) Τὸν Χ. Ἀνδροῦτσον.

γητήν και συγγραφέα ἀξιολογωτάτων θεολογικῶν και φιλοσοφικῶν διατριβῶν Θεόφιλον Βορέαν, περὶ οὗ και εἰς προηγουμένην αὐτῆς συνεδρίαν εἶχεν ἐκφρασθῆ ὅτι εἶναι ἀπόλυτος ἀνάγκη νὰ διορισθῆ καθηγητῆς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς. Πεποίθαμεν ὅτι ταχίως θέλομεν δεχθῆ συμπάρεδρον ἡμῶν τὸν ρηθέντα ὑφηγητήν» (¹).

Τῷ δὲ 1912 ἡ Κριτικὴ Ἐπιτροπεία τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς διὰ τοῦ εἰσηγητοῦ αὐτῆς, τοῦ ἀειμνήστου Μαργαρίτου Εὐαγγελίδου, προτείνουσα καθηγητήν τὸν Βορέαν, ἔλεγε περὶ τῶν πραγματειῶν αὐτοῦ ἐν ἄλλοις και ταῦτα «Αἱ μελέται αὗται ἀποδεικνύουσι τὸν συγγραφέα αὐτῶν νοῦν ἐρευνητικόν, φιλομαθῆ, πολυμαθῆ, συστηματικόν, ἔμπειρον περὶ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ἀμέμπτως διευτυποῦντα τὰ διανοήματα αὐτοῦ, ἱκανόν δὲ νὰ πραγματευθῆ δεξιῶς φιλοσοφικά ζητήματα. Τὸν οὕτως ἄριστα συγκεκροτημένον και πολλαχῶς δεδοκιμασμένον ἄνδρα κρῖνω ἄξιον νὰ καταλάβῃ τὴν ἐν τῷ Καποδιστριακῷ Πανεπιστημίῳ κενὴν ἔδραν τῆς φιλοσοφίας» (²).

*

Πολὺ συντονωτέρα ἐγένετο ἡ συγγραφικὴ δρασίς τοῦ Βορέα ἀπὸ τοῦ διορισμοῦ αὐτοῦ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ. Τῷ 1913 ἐν τῷ Ἐπιστηρίῳ λόγῳ «Τῆς φιλοσοφίας ἢ ὑπόθεσις και ἢ ἐπὶ τὸν βίον ροπή» διετύπωσε τὴν περὶ τῆς ἐπιστήμης ταύτης γνώμην του, κειρέσχε δὲ τὸ διάγραμμα αὐτῆς και καθώρισε τὰ μέρη. Ἰσχυολήθη δ' ἐξ ἐκείνου τοῦ χρόνου τὸ μὲν εἰς τὴν διδασκαλίαν και τὴν παρασκευὴν τῶν συστηματικῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων, τὸ δὲ εἰς τὴν ἴδρυσιν τοῦ Ψυχολογικοῦ Ἐργαστηρίου ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ. Καὶ ἐμόχθησεν ἐπὶ μακρὸν εἰς τὴν δημιουργίαν ταύτην.

Ἐπεὶ τῆς εἰσαγωγῆς τῆς πειραματικῆς ψυχολογίας εἰς τὴν Ἑλλάδα και τῆς ἀνάγκης τῆς ἰδρύσεως ψυχολογικοῦ ἐργαστηρίου ἐργάσθη δ Βορέας, ἀφ' οὗ ἐπέστρεψεν ἐκ Γερμανίας. Ἀλλὰ πολὺ συντονωτερον παρέστησε τὴν ἀνάγκην τῆς ἰδρύσεως ψυχολογικοῦ ἐργαστηρίου τῷ 1913, ὅτε ἀνέλαβε τὴν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ διδασκαλίαν. Τῇ 14ῃ Φεβρουαρίου τοῦ ἔτους τούτου ἔγραφε πρὸς τὸν Πρύτανιν τοῦ Πανεπιστημίου. «Ὅτι ἐν τοῖς Πανεπιστημίοις παντὸς μαθήματος ἡ διδασκαλία οὐχὶ μόνον θεωρητικὴ δεόν νὰ εἶναι, ἀλλὰ και πρακτικὴ, οδηγούσα τοὺς φοιτητὰς εἰς τὴν μελέτην και ἐπιλύουσα αὐτοὺς εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν ἐρευναν, δὲν παρίσταται ἀνάγκη νὰ τονίσωμεν ἡμεῖς ἐνταῦθα. Πρὸς διδασκαλίαν τῆς ψυχολογίας ἔχομεν ἀνάγκην ὀργάνων, πινάκων,

(¹) 24 Ἰανουαρίου.

(²) Ἐφημ. Κυβερνήσεως, 20 Ἰανουαρίου 1912, σελ. 29.

ουσκευῶν καὶ ἄλλων μέσων πρὸς ἐπίδειξιν καὶ διεξαγωγὴν πειραμάτων κατὰ τὰ ψυχολογικὰ μαθήματα, πρὸς δὲ τούτοις Ἐργαστηρίου Ψυχολογικοῦ. Σήμερον ἡ ψυχολογία εἶναι ἐπιστήμη πειραματικὴ καὶ ὡς τοιαύτη διδάσκεται καὶ θεραπεύεται ἐν παντὶ πανεπιστημίῳ» (¹). Ἐπειδὴ δὲ ἡ Σύγκλητος τοῦ Πανεπιστημίου ἐξ ἄλλων λόγων ὁρμωμένη ἐπήνεσε μὲν τὸν ζῆλον τοῦ νέου καθηγητοῦ, παρέστησε δὲ ὡς πρόωρον τὴν ἴδρυσιν ψυχολογικοῦ ἐργαστηρίου ἐν Ἑλλάδι, ὁ Βορέας δι' ἐπιστολῶν, ὡς προεκάλεσε πανταχόθεν τοῦ προηγμένου κόσμου. ἔδειξεν ὅτι πᾶν πανεπιστήμιον ἔχει ψυχολογικὸν ἐργαστήριον, ὅχι δὲ μόνον τὸ τῆς Αἰψίας, ὡς ἰσχυρίζοντο οἱ ἀντιδρῶντες ἐν τῇ Συγκλήτῳ (²). Ἐπανάλαβε δὲ καὶ πάλιν ὕστερον τὰς ἐνεργείας οὐ μόνον παρὰ τῷ Πανεπιστημίῳ, ἀλλὰ καὶ ἀμέσως παρὰ τῷ Ὑπουργείῳ τῆς Παιδείας (³). Καὶ δὲν ἔμειναν ἀτελεσφόρητοι αἱ ἐνεργεῖαι αὗται. Τῷ 1920 ἐνομοθετεῖτο ἡ ἴδρυσις τοῦ Ψυχολογικοῦ Ἐργαστηρίου. Μετὰ πέντε δ' ἔτη ἐγκαθίστατο τὸ Ἐργαστήριον τοῦτο ἐν τινὶ αἰθούσῃ τοῦ Χημείου, ἐπὶ τῆς Πρυτανείας τοῦ ἀοιδίμου Σίμου Μενάρδου, μετὰ τινὰς δὲ μῆνας, ἐπὶ τῆς Πρυτανείας τοῦ Βασιλείου Αἰγινήτου, μετεφέρετο εἰς τὸ ἐν ὁδῷ Χαλκοκονδύλη μέγαρον Λεοντίου Οἰκονομίδου, ὅπερ ἀνήκει εἰς τὸ Πανεπιστήμιον. Διέμεινε δὲ αὐτόθι τὸ Ἐργαστήριον μέχρι τοῦ ἔτους 1937, ὅτε ἐγκατεστάθη εἰς τὸ νέον Πανεπιστημιακὸν Μέγαρον τῶν θεωρητικῶν ἐπιστημῶν.

Σήμερον τὸ Ψυχολογικὸν Ἐργαστήριον τοῦ Πανεπιστημίου ἐκ παραλλήλου μετὰ τῶν Ἐργαστηρίων τῶν ἄλλων Πανεπιστημίων τῶν προηγμένων χωρῶν παρασκευάζει ἐπιστημονικῶς τοὺς φοιτητὰς καὶ ἀσχολεῖται εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ ψυχικοῦ βίου.

Καὶ σημειωτέον ὅτι ὁ Βορέας δὲν ἐνέμεινε εἰς τὴν παλαιὰν περὶ τῆς πειραματικῆς ψυχολογίας ἀντίληψιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν διὰ τῶν ὀργάνων διεξαγομένην ἀνίχνευσιν τοῦ ψυχικοῦ βίου εἰσήγαγεν εἰς τὸ Ἐργαστήριον τὴν ἐξέτασιν τὴν διὰ τῶν κριτηρίων, ἧτις πολλῶ μᾶλλον συντελεῖ εἰς τὴν κατανόησιν καὶ μελέτην τῶν συνθετωτέρων ψυχικῶν λειτουργιῶν.

Πλεῖστα δὲ εἶναι αἱ μέχρι τοῦδε ἐν τῷ Ψυχολογικῷ Ἐργαστηρίῳ τοῦ Πανεπιστημίου ἐπιτελεσθεῖσαι ἐργασίαι. Ἠλέγχθησαν μὲν πορίσματα ἐρευνῶν γενομένων παρ' ἄλλων, ἀνιχνεύθησαν δὲ ἄλλα μέρη τοῦ μεγάλου

(¹) Θεοφίλου Βορέα, Πειραματικὴ Ψυχολογία καὶ Ψυχολογικὰ Ἐργαστήρια, 1918, σελ. 8 κ. ἐξ.

(²) Αὐτόθι, σελ. 22 κ. ἐξ.

(³) Θεοφίλου Βορέα, Ἡ φιλοσοφία ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ, 1915.

λου τούτου κύκλου τοῦ ἐπιστητοῦ δι' ἰδίων ἐρευνῶν καὶ μεθόδων. Αἱ παντοῖαι γνωστικαὶ λειτουργίαι, ἡ μνήμη, ἡ φαντασία, ἡ εὐφυΐα, δῆλον ὅτι ἡ νοητικὴ ἱκανότης, πρὸς δὲ τούτοις ὁ συναισθηματικὸς βίος καὶ ἡ βουλευτικὴ ἐνέργεια ἐγένοντο ὑπόθεσις ἐξετάσεως ἐν τῷ Ἐργαστηρίῳ τούτῳ. Καὶ ἐξητάσθη ἐκάστη ψυχικὴ λειτουργία οὐχὶ μόνον καθ' ἑαυτήν, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ σχέσει αὐτῆς πρὸς τὰς ἄλλας λειτουργίας τοῦ ψυχικοῦ βίου.

Καὶ κατὰ τὴν μακρὰν δὲ ταύτην περίοδον πλείστας ἐδημοσίευσεν ὁ Βορέας μελέτας, ψυχολογικὰς καὶ φιλοσοφικὰς καὶ ἄλλας. Περιλαμβάνει δὲ τὰς μελέτας ταύτας εἰς τὰ «*Ἀνάλεκτα*», ὧν ἐξεδόθησαν ἤδη ὁ πρῶτος (1937) καὶ ὁ δεύτερος τόμος (1939), ἐκδίδεται δὲ ὁ τρίτος (1940), μέλλουσι δὲ νὰ ἐκδοθῶσιν ἄλλοι δύο. Ἀλλὰ καὶ τῶν μελετῶν τούτων ὀλίγας μόνον δείγματα χάριν ἀναγνώφομεν ἐνταῦθα. Ἐν ταῖς «*Φιλοσοφικαῖς ἐπιστάσεσι*» (Α 1917 καὶ Β 1920), κρίνων ὁ Βορέας τοῦ Ἰλιοπούλου τὸ «*Σύστημα Πλωταρχοῦ δικαίου*», ἐσπούδασε καὶ εἰς ἄλλα νὰ ἐπιανορθώσῃ αὐτὸν καὶ ἰδίᾳ νὰ καθορίσῃ ἀκριβέστερον τὰ κατὰ τὸ πρόβλημα τῆς ἐλευθερίας τῆς βουλήσεως. Ἐν τῇ «*Ἰσοτιμίᾳ τῆς γυναικὸς ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι*» (1923) ἔδειξεν ὅτι καὶ ἐν τῷ βίῳ τῷ ἑλληνικῷ ἡ γυνὴ ἐτύγχανεν ἐλευθερίας, πολλῶν δὲ μᾶλλον συνηγόρησεν ἡ ἑλληνικὴ φιλοσοφία περὶ χειραφετήσεως αὐτῆς. Ἐν τῇ μελέτῃ «*Αἱ ψυχικαὶ λειτουργίαι καὶ οἱ νεφροὶ*» (1927) ἐσφαλμένας γνώμας ἀναιρῶν ἔδειξεν ὅτι οὐδέποτε παρὰ τοῖς Ἑλλησιν οἱ νεφροὶ ἐνομισθίσαν ἔδρα ψυχικῶν λειτουργιῶν. Ἐν δὲ τῇ πραγματείᾳ «*Τρίζουσαι ψυχαί*», ἣς ἐπηνέθη σφόδρα⁽¹⁾ ἀπέδειξε πιθανὴν τὴν γνώμην, καθ' ἣν ἡ πίστις ὅτι αἱ ψυχαὶ μετὰ θάνατον μεταβάλλονται εἰς ἔντομα καὶ πτηνὰ, δομᾶται ἀπὸ τῶν ὁμηρικῶν χρόνων. Ἐν τοῖς «*Πυθαγορείοις συμβόλοις*» (1927), ἐπειράθη νὰ δείξῃ ὅτι ἡ ἀπὸ τῶν κυάμων ἀποχὴ παρὰ τοῖς Πυθαγορείοις ἔχει σχέσιν πρὸς τὴν ἐν τῇ σχολῇ ταύτῃ κρατούσαν πίστιν εἰς τὴν μετεμψύχωσιν. Ἐν τῇ πραγματείᾳ «*Ἐγκέφαλος καὶ ψυχὴ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ φιλοσοφίᾳ*» (1928), ἔδειξεν ὅτι ἐν τῇ Ἑλληνικῇ ἐπιστήμῃ ἐκ παλαιστάτου χρόνου ἐθεωρήθη ὁ ἐγκέφαλος ἔδρα τῶν ψυχικῶν φαινομένων καὶ ὅτι ἐν Ἑλλάδι ὑπετυπώθησαν αἱ πρῶται θεωρίαι

(¹) Πρὸβλ. ὅσα ἔγραψε περὶ αὐτῆς ὁ Bickel : «*Gerade solcher primitiver Seelenglaube ist der primitive Seelenglaube der Hellenen gewesen. Diese grundlegende Tatsache hat neuerdings wieder Theophilus Borona unter Ausdehnung der Beobachtungen bis auf das heutige Griechenland, in einer Abhandlung der Athonischen Akademie 1927 «*Homersche Seelenfragen. Zirpende Seelen*» vortrefflich dargelegt» (Philol. Wochenschrift, 1930, No 44, seil. 1318).*

περὶ ἐνεδράσεως τῶν ψυχικῶν λειτουργιῶν. Ἐν τῇ διατριβῇ «*Neugriechische Philosophie*», ἣτις ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ πέμπτῳ τόμῳ τῆς τοῦ Ueberweg ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας (1928), παρέσχεν ὁ Βορέας ἀμυδρὰν εἰκόνα τῆς φιλοσοφίας ἐν Ἑλλάδι ἀπὸ τῆς Ἀλώσεως μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων. Ὁμοίαν ὑπόθεσιν ἔχει ἡ διατριβὴ «*Ἑλληνικὴ φιλοσοφία κατὰ τοὺς μετὰ τὴν Ἀλωσιν χρόνους*» (1929). Ἐν ταῖς «*Πειραματικαῖς μνημονικαῖς ἐρευναῖς*» (Α 1930, Β 1930, Γ 1931, Δ 1931, Ε 1931) διετύπωσεν ὁ Βορέας πορίσματα ἰδίων ζητήσεων περὶ τῆς ἀναπτύξεως τῆς μνήμης καὶ τῆς ἀσκήσεως αὐτῆς καὶ τῆς πορείας τῆς λήθης καὶ τῶν μνημονικῶν μεθόδων καὶ τῆς σχέσεως τῆς μνήμης πρὸς τὴν εὐφυΐαν. Παραπλήσια εἶναι αἱ Ψυχολογικαὶ πειραματικαὶ ἐρευναι αἱ «*Περὶ τοῦ χρόνου τῆς ἀντιδράσεως καὶ τῆς σχέσεως αὐτοῦ πρὸς τὴν εὐφυΐαν*» (*Recherches de psychologie experimentale. Le temps de réaction et l'intelligence*, Α 1932, Β 1934, Ο 1936), καὶ αἱ «*Περὶ τῆς φαντασίας καὶ τῆς σχέσεως αὐτῆς πρὸς τὰς ἄλλας ψυχικὰς λειτουργίας*» (*L'imagination et ses relations avec les autres fonctions psychiques*, Α 1938, Β 1938, Ο 1939), καὶ πλεῖσται ἄλλαι, αἵτινες ἀνακοινοῦνται ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ καὶ δημοσιεύονται ἐν τοῖς πρακτικοῖς αὐτῆς, ἔτι δ' ἐν περιοδικοῖς ξένοις⁽¹⁾.

Ἐπιστέγασμα δὲ τῆς συγγραφικῆς δράσεως αὐτοῦ ἐπέθηκεν ὁ Βορέας τὰ Ἀκαδημεικὰ, σειρὰν τόμων, ἐν οἷς συστηματικῶς ἐκτίθενται τὰ κύρια διδάγματα αὐτοῦ, τὰ φιλοσοφικά. Ἡ Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν φιλοσοφίαν μετὰ τῆς θεωρίας τῆς γνώσεως, ἡ Λογικὴ, ἡ Ψυχολογία εἶναι τὰ πρῶτα μέρη τῆς σειρᾶς ταύτης, εἰς ἣν μέλλουσι μετ' ὀλίγον νὰ περιληφθῶσι καὶ ἡ Ἠθικὴ καὶ ἡ Αἰσθητικὴ καὶ ἄλλαι φιλοσοφικαὶ ἐπιστῆμαι.

Τῶν συγγραμμάτων τούτων τοῦ Βορέα παραθέτομεν ἑνταῦθα κατὰ εἶδη καὶ χρονολογικὴν τάξιν τὰ ἀξιολογώτερα.

Α. ΑΚΑΔΗΜΕΙΚΑ

Τόμος πρῶτος, *Λογικὴ*, 1932, σελ. ιβ+280.

Τόμος δεύτερος, *Ψυχολογία*, 1933, σελ. ιε+470.

Τόμος τρίτος, *Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν Φιλοσοφίαν*, 1935, σελ. ιβ+525.

Τόμος τέταρτος, *Ἠθικὴ* (ὑπὸ ἐκδοσιν).

Τόμος πέμπτος, *Αἰσθητικὴ* (ὑπὸ ἐκδοσιν).

(1) Ἀνάλυσιν τῶν πειραματικῶν ἐρευνῶν τοῦ Βορέα, παρέχει ἡ διατριβὴ τῆς δεσποινίδος *Μαρίας Κισσάβου*, «Ἡ Πειραματικὴ ψυχολογία ἐν Ἑλλάδι» (Τεσσαρακονταετηρὶς Θεοφίλου Βορέα, 2, 1940, σελ. 251 κ. ἐξ.).

B. ΑΝΑΛΕΚΤΑ

Μελέται καὶ Λόγοι.

Τόμος πρῶτος, 1937, σελ. 337.

Τόμος δεύτερος, 1939, σελ. 320.

Τόμος τρίτος, 1940.

Τόμος τέταρτος, 1940.

Τόμος πέμπτος, 1940.

Γ. ΡΥΘΜΟΙ ΛΘΑΝΑΤΩΝ

Ποιητικαὶ μεταφράσεις γερμανικῶν, ἀγγλικῶν, γαλλικῶν,
ιταλικῶν καὶ ἄλλων ποιημάτων.

Τόμος πρῶτος, 1935, σελ. 120.

Τόμος δεύτερος, 1936, σελ. 120.

Τόμος τρίτος, 1937, σελ. 128.

Τόμος τέταρτος (ὑπὸ ἔκδοσιν).

Δ. ΕΛΛΑΣΣΟΝΕΣ ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑΙ

1. *Das weltbildende Prinzip in der platonischen Philosophie*, Διδακτορικὴ διατριβή, Leipzig, 1899.—*Ἀνάλεκτα*, 3, 1940.
2. *Ὑπόμνημα εἰς τὸν 103ον Ψαλμὸν*, Διατριβὴ ἐπὶ ὑφηγεσίᾳ, ἐν Ἀθήναις, 1899.—*Ἀνάλεκτα*, 4, 1940.
3. *Ὀλίγα τινα περὶ τῆς Ἑβραϊκῆς ποιήσεως*, Λόγος εἰσιτήριος, ἐν Ἀθήναις, 1900.—*Ἀνάλεκτα*, 1, 1937, σελ. 255 κ. ἔξ.
4. *Ἐπικρισις τῆς διατριβῆς Ν. Α. Παπαγιαννοπούλου «Περὶ τῆς σκη-
νῆς τοῦ μαρτυροῦ καὶ τοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις ναοῦ»*, ἐν Ἀθή-
ναις, 1900.—*Ἀνάλεκτα*, 4, 1940.
5. *Ἐλεγχος Ν. Α. Παπαγιαννοπούλου*, ἐν Ἀθήναις, 1903.—*Ἀνάλεκτα*,
4, 1940.
6. *Ἀνδρῶν ἐπιφανῶν μέμησις*, ἐν Ἀθήναις, 1903.—*Ἀνάλεκτα*, 1,
1937, σελ. 298 κ. ἔξ.
7. *Ἡ ψυχικὴ κληρονομικότης καὶ τὸ περιβάλλον ὡς παράγοντες τῆς
διανοίας καὶ τοῦ χαρακτῆρος*, ἐν Ἀθήναις, 1906.—*Ἀνάλεκτα*, 1,
1937, σελ. 80 κ. ἔξ.
8. *Ἡ δόξα περὶ τῶν σπλάγχχνων ὡς ἕδρας τῆς ψυχῆς*, ἐν Τεσσαρα-
κονταετηρίδι τῆς καθηγεσίας Κωνσταντίνου Κόντου, ἐν Ἀθή-
ναις, 1909.—*Ἀνάλεκτα*, 1, 1937, σελ. 123 κ. ἔξ.
9. *Μελετήματα φιλοσοφικά, Α'*, ἐν Ἀθηναῖς, 20, 1909.—*Ἀνάλεκτα*,
4, 1940.
10. *Μελετήματα φιλοσοφικά, Β'*, ἐν Ἀθήναις, 1909.—*Ἀνάλεκτα*, 4, 1940.